

Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról

Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás

Szerkesztette:
PATYI ANDRÁS

Dialóg Campus

RENDAHGYÓ KOMMENTÁR EGY RENDAHGYÓ PREAMBULUMRÓL
Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás

Vákát oldal

RENDRAGYÓ KOMMENTÁR
EGY RENDHAGYÓ
PREAMBULUMRÓL
MAGYARORSZÁG ALAPTÖRVÉNYE,
NEMZETI HITVALLÁS

Szerkesztette
Patyi András

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
című projekt keretében jelent meg.

Szerzők

Barna Attila	Kiss György
Bóka János	Patyi András
Chronowski Nóra	Peres Zsuzsanna
Erdős Csaba	Schweitzer Gábor
Halász Iván	T. Kovács Júlia
Hollán Miklós	Takács Albert
Horváth Attila	Téglási András

A kötetet szerkesztette és lektorálta
Patyi András

A szerkesztő munkáját észrevételeivel és önzetlen támogatásával segítette
Auer Ádám, Chronowski Nóra és Kun Miklós

A kézirat lezárásának időpontja:
2018. szeptember 30.

© A szerzők, 2019
© A szerkesztő, 2019
© Dialóg Campus Kiadó, 2019

E mű szerzői jogvédelem alatt áll. Minden jog fenntartva, beleértve a mű kiadásának, sokszorosításának, terjesztésének, illetve fordításának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül a mű vagy annak része semmilyen formában sem reprodukálható, nem sokszorosítható és nem terjeszthető, ideértve az elektronikus rendszerek felhasználásával történő feldolgozást és az azokban való tárolást, azokkal történő sokszorosítást és terjesztést is.

Tartalom

Patyi András

Gondolatok a Nemzeti hitvallás értelmezéséről 9

Halász Iván

A nemzetfelfogás kérdése az Alaptörvényben
és a hatályos magyar közjogban 15

Horváth Attila

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt
szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény
Európa részévé tette” 31

Barna Attila

„Büszkék vagyunk az országunk megmaradásáért, szabadságáért
és függetlenségéért küzdő őseinkre” 67

Peres Zsuzsanna

„Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát,
s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit” 101

Schweitzer Gábor

„Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait” 107

Bóka János

„...az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk” 121

Peres Zsuzsanna

„Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség
részei és államalkotó tényezők” 137

Peres Zsuzsanna

„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát,
a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját,
a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk” 153

T. Kovács Júlia – Téglási András

„Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink
gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit” –
A Nemzeti hitvallás környezet- és természetvédelmi tárgyú rendelkezései 165

Bóka János

„...nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez” 185

Chronowski Nóra

„Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk
a világ minden nemzetével” 197

Kiss György

„Valljuk, hogy az emberi lét alapja a méltóság” 213

Erdős Csaba

A Nemzeti hitvallás individuális szabadságklauzulája 253

Kiss György

„Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja
a munka, az emberi szellem teljesítménye” 269

Téglási András

„Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét”
– avagy a Nemzeti hitvallás szociális töltetű rendelkezése(i) 291

Takács Albert

„Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság,
a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése” 319

Erdős Csaba

A népuralom újszerű megközelítése a Nemzeti hitvallásban 347

Horváth Attila

- „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát,
amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát
és a nemzet egységét” 361

Hollán Miklós

- Az önkényuralmi rendszerek bűnei és azok elévülése 385

Horváth Attila

- „Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt,
mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét” 403

Halász Iván – Schweitzer Gábor

- „Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen
és a jövő magyarjai között” – Az Alaptörvény önmeghatározási kísérlete 487

Halász Iván

- „Mi, Magyarország polgárai készen állunk arra, hogy országunk rendjét
a nemzet együttműködésére alapítsuk” 501

A kötet szerzői

513

„Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”

Az Alaptörvény önmeghatározási kísérlete

Bevezetés

Az alkotmányjogi művek gyakran definiálják az *alkotmány* fogalmát – rendszerint alaptörvényként vagy másként megfogalmazva – az állam alapvető jogi normájaként. Az Alaptörvény hatálybalépése előtti Magyarország esetében a definiálás a Magyar Köztársaság Alkotmányában történt meg. Amikor Az Alkotmány 77. § (1) bekezdése azt deklarálta, hogy „[a]z Alkotmány a Magyar Köztársaság alaptörvénye”, akkor ezzel tulajdonképpen önmagát definiálta. Ezt a hagyományt követi a 2011-ben elfogadott Alaptörvény is, amely szintén tartalmaz hasonló öndefiníciós mondatokat. Önmagában azonban nem az öndefiníciós klauzula léte az érdekes, hanem annak elhelyezése a preambulum funkcióját betöltő *Nemzeti hitvallásban*. A korábbi Alkotmány ugyanis ezt a feladatot a szöveg normatív részében oldotta meg, igaz, az Alaptörvényhez képest jóval szűkszavúbban, de egyúttal konkrétabban is. Az Alaptörvényt semmiképpen sem lehet szűkszavúsággal vádolni, és ez különösen igaz a *Nemzeti hitvallásra*. Ennek megfelelően az önmeghatározás is két, egymás követő mondatban történik: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.”

Figyelembe véve a preambulum kiemelt helyét az Alaptörvény konstrukciójában, az alkotmányozó által választott elhelyezést semmiképpen sem szabad mellékesnek vagy elhanyagoltnak tekinteni. A preambulum több fontos definíciós kísérletre is vállalkozott, így módon meghatározta például a *magyar politikai közösség* vagy a *népuralom* fogalmát is. Ezek mind nagyon fajsúlyos kérdések. Szembetűnő ugyanakkor, hogy az általa újjáélesztett történeti alkotmány fogalmát már nem definiálta, sőt, igazából értelmezési fogódzókat sem adott ehhez. Ez azért meglepő, mert az Alaptörvény *Alapvetés* című részének R) cikke a történeti alkotmány vívmányainak fontos helyet biztosított az egész dokumentum értelmezése során, ezáltal tehát azt is beemelte az alkotmányos rendbe. Az utóbbi fogalmat viszont egyszer sem használta, ami szintén jelzésértékű. Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy ennek megjelölésére az alkotmányozásban oroszlánrészt vállaló Szájer József inkább

az Alaptörvény által tulajdonképpen kizorított *alkotmány* kifejezést találta alkalmasnak. Erről azonban még később lesz szó.

Már az elemzés elején rögzíthető, hogy az alkotmányozó az Alaptörvényt tulajdonképpen hármas minőségében próbálta megragadni. Egyrészt, mint a legmagasabb és legalapvetőbb szintű magyar jogi normát, amely a jogrend alapját (tehát az összes jogi aktus kiindulópontját) jelenti; másrészt mint generációkon átívelő szolidaritási dokumentumot és egyfajta kötelezettségvállalást; harmadrészt pedig mint a nemzet akaratának formai megnyilvánulását.

Szövegtörténet

A *Nemzeti hitvallás* alábbiakban értelmezendő mondata a 2011. április 18-án elfogadott Alaptörvényben a következő szövegezéssel szerepelt: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.” A mondathoz az Alaptörvény indokolása nem fűzött észrevételt.¹ A hatályos szövegezés az Alaptörvény negyedik módosításának elfogadásától, 2013. március 25-től irányadó. Az Alaptörvényt módosító törvényjavaslat indokolása sem fűzött magyarázatot a módosításhoz.² A módosítás eredményeképp a „*Társadalmi Szerződés*”-re utaló szövegrészt a szakrális csengésű *szövetség* kifejezés váltotta fel. E módosítás szükségessége már az Alaptörvény általános vitája során felvetődött. A kormánypárti László Tamás 2011. március 21-i felszólalásában indítványozta, hogy a *szerződés* kifejezést a *szövetség* kifejezés váltsa fel: „Egyetlen szót javaslok kicserélni a nemzeti hitvallásban: ne szerződést kössünk a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között, ahogyan a hitvallásban áll, hanem szövetséget. Sokkal többet jelent ez, egyszerűen mindent jelent.” Most tehát ez a szakrális csengésű verzió a hatályos, és az elemzésnek is alapvetően erre kell irányulnia.

„Alaptörvényünk”, avagy ki az alkotmányozó?

A többes szám első személy használata – „Alaptörvényünk” – magára az alkotmányozóra utal, amely nem jelent mást, mint az általunk megalkotott és elfogadott Alaptörvényt. Azt az Alaptörvényt, amely a jogrend alapjaként valamiféle szakrális – ebből következően felbonthatatlan (!) – szövetséggént köti össze a múlt, a jelen és a jövő magyarjait. Ezzel a megfogalmazással szemben teljes joggal veti fel Majtényi Balázs, hogy a szövegezés értelmében a nemzetiségek nem vehetnek részt az Alaptörvény megalkotásában.³ A kérdés tehát immáron az, hogy végső soron ki tekinthető az alkotmányozás alanyának? Ennek megválaszolásához a *Nemzeti hitvallás* kezdő és záró mondatai, valamint az Alaptörvény záró rendelkezéseit követő posztambulum is támpontot nyújthatnak. A *Nemzeti hitvallás* kereteként is szolgáló „Mi, a magyar nemzet tagjai”, valamint „Mi, Magyarország polgárai” kezdetű, többes szám első személyben megfogalmazott kezdő, illetve záró mondatai

¹ T/2627. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

² T/9929. Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása.

³ MAJTÉNYI 2014, 85.

utalhatnak az alkotmányozóra. Amíg az első fordulat a kulturális-nyelvi (etnikai) nemzet-fogalom alapján a magyar nemzet tagjait fedi, addig a második fordulat halványan a politikai nemzetfogalomra emlékeztetve Magyarország polgárait – vélhetően állampolgárait – tekinti az alkotmányozás alanyának.⁴ Mindez azt mutatja, hogy az alkotmányozás alanyával összefüggésben a *Nemzeti hitvallás* egy meglehetősen ellentmondásos nemzetfelfogást képvisel, miközben az alkotmányozás nem nemzeti, hanem állami keretek között zajlik, amiből következően az alkotmányozás alanya az állampolgárok – nemzeti/nemzetiségi hovatartozástól független – összességét felölelő politikai nemzet lehet. Ez utóbbi felfogáshoz közelít az Alaptörvény posztambuluma, amennyiben a képviseleti elvre utalva az alkotmányozó hatalmukkal élő országgyűlési képviselők lényegében önmagukat nevesítik az alkotmányozás alanyaként. „Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg.”⁵ Az országgyűlési képviselők nem a nemzeti, hanem a politikai közösség tagjaitól, azaz a választójoggal rendelkező állampolgároktól nyerik felhatalmazásukat.⁶ A *Nemzeti hitvallás* megfogalmazásából az a következtetés is levonható, hogy amikor a „Mi, a magyar nemzet tagjai”, valamint a „Mi, Magyarország polgárai” fordulatok szerepelnek, akkor ezekkel a fordulatokkal az Alaptörvényt megalkotó és elfogadó országgyűlési képviselők önmagukat identifikálták a magyar nemzet tagjaiként és/vagy Magyarország polgáraiként. Az alkotmányozás alanyai tehát végső soron nem a magyar nemzet tagjai, még csak nem is Magyarország polgárai, hanem az Országgyűlés képviselői.

Közelítés az Alaptörvény fogalmához

Feltétlenül szükséges magának az Alaptörvénynek a fogalmát is körüljárni. Ennek kapcsán arra a kérdésre is választ kell keresni, vajon mi lehetett az oka annak, hogy az alkotmányozó eredeti szándékától eltérően nem Alkotmányt, hanem Alaptörvényt fogadott el?⁷ Az Országgyűlés által 2011. március 7-én elfogadott 9/2011. (III. 9.) OGY határozat még az új Alkotmány előkészítésével összefüggő elvi jelentőségű szempontokat foglalta össze. A Fidesz MPSz – KDNP képviselőcsoportjának képviselői által 2011. március 14-én beterjesztett T/2627. számú törvényjavaslat azonban már a *Magyarország Alaptörvénye* címet viselte. Az indokolás közvetlenül nem érintette a terminológia megválasztásával, illetve megváltoztatásával összefüggő kérdéseket. A törvényjavaslat, illetve az elfogadott Alaptörvény szövege és kontextusa, valamint az Alaptörvény előkészítésével foglalkozó irodalom azonban rámutat a terminológia megválasztásának lehetséges mozgatórugóira. Ezek alapján eléggé nyilvánvalónak tűnik, hogy a terminológia kialakítására egyéb szempontok

⁴ Az Alaptörvény nemzetfelfogásaiból fakadó problémákhoz lásd: HALÁSZ 2013, 143–146., továbbá CHRONOWSKI 2015.

⁵ JAKAB 2011, 185–186.

⁶ Az Alaptörvény *Alapvetés* című részének B) cikk (3) bekezdése a közhatalom forrásaként a *népet* nevezi meg. A (4) bekezdés szerint pedig a „nép a hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja”.

⁷ Az Alaptörvény előkészítésének és elfogadásának folyamatait Petrétai József foglalta össze: PETRÉTAI 2013, 32–35.

mellett a történeti alkotmány hosszú évtizedekkel ezelőtt lezáródott időszakának fogalomkészlete is hatást gyakorolt.

A közjogi historizmus markánsan érvényesül az Alaptörvényben.⁸ A történeti alkotmány konstrukcióját újjáélesztő határozott szándékkal párhuzamosan a historizáló törekvések az Alaptörvény által bevezetett, illetve bevezetni tervezett terminológiában is tetten érhetők. A Legfelsőbb Bíróság funkcióját átvevő *Kúria*, a „kétharmados” törvényt felváltó *sarkalatos törvény*, valamint az Alaptörvény végleges szövegéből végül kimaradó *vármegye* kifejezés a történeti alkotmány korszakát idézik fel. A közjogi historizmus az *Alaptörvény* elnevezés megválasztásánál is szerepet játszhatott, legalábbis erre következtethetünk az Alaptörvény koncepciójának kidolgozásában és szövegezésében egyaránt aktívan közreműködő Szájer József EP-képviselőnek az Alaptörvény keletkezését áttekintő gondolataiból. „Az alaptörvény elnevezéssel szeretnénk volna teljesen világossá tenni, hogy az Alaptörvény a magyar alkotmányos rendszernek csak egy része, *parsa*. Az alkotmány szót szeretnénk volna meghagyni vagy inkább visszaadni az ezeréves történettel rendelkező élő, most újra felélesztendő jogi testnek. Az alkotmány szó egy élő jogi organizmusra utal, amely sok dokumentumból, eljárásból, szokásból áll össze. Amikor azt mondjuk, hogy alkotmány, akkor az egész alkotmányos rendszerről, alkotmányos szabályok és hagyományok tömegéről beszélünk. Ennek egyik mai eleme, bár kitüntetett eleme, ha a formális kelsenitiszta jogtan elveiből indulunk ki, akkor az annak csúcán levő eleme a mai Alaptörvény. Amely azonban szintén része egy nagyobb egésznek, része egy újra létrehozott történelmi folyamatosságnak.”⁹ Az *Alaptörvény* kifejezés használata tehát szervesen összekapcsolódik a történeti alkotmányt revitalizáló törekvésekkel, hiszen a történeti alkotmány időszakában az alaptörvények jelentették az alkotmány egyik tartópillérét. Az alaptörvények, Ferdinandy Geyza egykorú megállapítása szerint, az alkotmány elveinek vagy lényeges intézményeinek szabályozását tartalmazták.¹⁰ A 2011-es Alaptörvény értelmezési keretében a jogrendszer élén álló, egységes (írott) dokumentumként identifikált Alaptörvény egyúttal a kartális európai hagyomány részeként is megjelenik: „Az új Alaptörvény egyik szimbolikus feladata a hagyomány helyreállítása volt. Nagy vita volt, hogy mi legyen a formája az új alkotmánynak. Csináljunk-e harminc sarkalatos törvényt? Ez felelt volna meg a legjobban a magyar történeti hagyománynak. Hiszen a történeti alkotmány sarkalatos törvényekből állt. A jogászok, a politikusok ismerték az alapidokumentumokat. De miként lehet az elveszett magyar alkotmányos tudást helyreállítani? Az első és legfontosabb kísérlet az volt, hogy beleírtuk az Alaptörvény értelmezési elvei közé, hogy az Alaptörvény értelmezéséhez instrumentumként az ezeréves magyar jogtörténetet, konkrétan a történeti alkotmány vívmányait kell felhasználni. Úgy döntöttünk, hogy nem harminc dokumentumot csinálunk, nem szedjük darabjaira az alkotmányt, megmarad az a jogrendszer élén álló egységes dokumentumnak. A kartális európai hagyományt folytatjuk, egységes dokumentumot hozunk létre. Ugyanakkor azt is világossá szeretnénk volna tenni, hogy az Alaptörvény a magyar alkotmányos rendszernek csak egy része.”¹¹ Az egységes (írott) alkotmányként azonosított Alaptörvény tehát ebben a kontextusban nemcsak az európai kartális alkotmányozás jegyeit viseli magán,

⁸ SZENTE 2011.

⁹ SZÁJER 2014, 828.

¹⁰ FERDINANDY 1902, 77–79.

¹¹ SZÁJER 2014, 828.

hanem „a hagyomány helyreállítása jegyében” az újjáéledő történeti alkotmány konstrukciójához is illeszkedik.

Ez a narratíva azonban több kérdést is felvet. A történeti alkotmány a kis kezdőbetűs alaptörvény fogalma alatt a történeti alkotmány alaptételeit vagy sarokpontjait magában foglaló törvényes rendelkezéseket értette.¹² Ennek megfelelően koronként változó összetételű alaptörvények (*lex fundamentalis*), illetve az azzal azonos megítélés alá eső sarkalatos törvények (*lex cardinalis*) alkották a történeti alkotmány gerincét. A történeti alkotmányt olyan sok évszázados – romantikus vélekedések szerint ezeréves – múltra visszatekintő konstrukciónak tekintették, amelyet egyrésztől a sarkalatos, illetve alaptörvények, másrésztől számos „alkotmányjogi megnyilatkozás”, valamint az „alkotmányos szokásjog” alakította. Az íratlan alkotmány alaptételei ugyan nehezebben ismerhetők fel, hiszen nincsenek egységes alkotmánylevélbe összefoglalva, ám a kor közfelfogása szerint éppen ez biztosította a történeti alkotmány számára a rugalmasságot, illetve hajlékonyságot a me-revnek és rugalmatlannak tartott kartális alkotmányokkal szemben. Az, hogy mi minősült az alkotmány gerincét jelentő alaptörvénynek, elsősorban nem a jogalkotó szándékától, hanem a szokástól, valamint a közjogtudomány megítélésétől függött. A történeti alkotmány időszakában a törvények között megalkotásuk és megváltoztatásuk eljárási szabályait illetően nem voltak különbségek: az alaptörvénynek nevezett vagy tekintett törvényeket is ugyanolyan alakíságok mellett és egyszerű szótöbbséggel fogadták el, mint a „közönséges” törvényeket. A különbség tehát nem alaki, hanem tartalmi jellegű volt.

Az 1945 előtti közjogtudomány ugyanakkor éles különbséget tett az alaki értelemben vett alaptörvény, illetve az anyagi (tartalmi) értelemben vett alaptörvény között. Az alkotmánylevéllel, illetve kartális alkotmánnyal azonosított, különleges eljárási rendben elfogadott alaki alaptörvénnyel, azaz a nagy kezdőbetűs Alaptörvénnyel/Alkotmánnyal szemben a második világháború előtti magyar alkotmányjog az anyagi (tartalmi) értelemben vett, a törvényhozás rendes eljárási keretei között elfogadott, kis kezdőbetűs alaptörvényt ismerte.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a 2011-ben elfogadott Alaptörvény terminológiai értelemben nem egyezik meg a történeti alkotmány korszaka által ismert alaptörvény-fogalmak egyikével sem. A 2011-es Alaptörvényt a történeti alkotmány fogalomkészlete alapján az alaki értelemben vett alaptörvénnyel lehetne párhuzamba állítani, csakhogy a történeti alkotmány időszakában Magyarországnak értelemszerűen nem volt alaki értelemben vett alaptörvénye (kartális vagy írott alkotmánya, avagy egyszerűen csak Alkotmánya). A történeti alkotmány korszaka által ismert anyagi (tartalmi) értelemben vett alaptörvényt viszont – a 2011-ben elfogadott Alaptörvénytől eltérően – ugyanolyan eljárási rendben és egyszerű szótöbbséggel fogadták el, mint a „közönséges” törvényeket.

Az Alaptörvény tehát fogalmi értelemben unikális helyzetbe került: különleges eljárási rendben és minősített többséggel elfogadott kartális alaptörvényként – miként az Alaptörvény indokolása fogalmazott, Magyarország „első egységes, demokratikus, írott alaptörvényeként” – illeszkedik a kartális alkotmány létét nem ismerő történeti alkotmány újjáéledő strukturális keretei közé. Az *Alaptörvény* megnevezés tehát nincs összhangban a történeti alkotmány alaptörvény-értelmezésével.

¹² EGYED 1927.

Felmerül ugyanakkor az az eshetőség is, hogy az alaptörvény kifejezés használata a terminológiai elhatárolódást kívánta demonstrálni a – miként a *Nemzeti hitvallás* ki nyilvánította – „zsarnoki uralom” alapját jelentő „kommunista alkotmánytól”. Az alaptörvény kifejezés használatával szembeni ellenérvként hivatkozott ugyanakkor Pokol Béla az alkotmányozási folyamat idején arra az értékalapú szempontra, hogy a legfőbb állami keretet biztosító alkotmánytól eltérően az alaptörvény alacsonyabb értéket és az ideiglenesség jellegét hordozza magában.¹³ Az alkotmány és az alaptörvény terminológiai kérdéseit is áttekintő tanulmányában Téglási András pedig arra mutatott rá, hogy az államok írott alkotmányait leggyakrabban alkotmánynak, illetve alkotmánytörvénynek nevezik, míg az alaptörvény elnevezést a legritkább esetben veszik igénybe (lásd a Német Szövetségi Köztársaság 1949-ben Bonnban elfogadott Alaptörvényét).¹⁴

A sarkalatos törvény aktuális alkotmányjogi értelmezése sincs összhangban a történeti alkotmány időszakának felfogásával, hiszen amíg az Alaptörvény T cikk (4) bekezdése a minősített többséggel elfogadott törvényt tekinti sarkalatos törvénynek, addig a hazai közjogi hagyomány – miként erre fentebb hivatkoztunk is – szinonim fogalmakként tekintett az egyszerű többséggel elfogadott alaptörvényre és a szintén egyszerű többséggel elfogadott sarkalatos törvényre.¹⁵ A kettő tehát egy és ugyanaz, miként erre Joó Gyula is rámutatott: „Az olyan törvényeket, amelyek alkotmányunknak (rendszerint régen kialakult) főbb elveit tartalmazzák, alap- vagy sarkalatos törvényeknek nevezzük. Ezek a törvények külön természetű jogi fogalmat nem képeznek. A többi birodalmi törvények sorából egyedül tartalmuk súlyánál fogva emelkednek ki.”¹⁶

Az Alaptörvény elfogadásával Magyarország 2011-ben új alaptörvényt kapott: az Alaptörvény alaptörvényi jellege aligha vitatható. Mellesleg, miként fentebb hivatkoztunk is, a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 77. §-a is deklarálta, hogy az Alkotmány „a Magyar Köztársaság alaptörvénye”. Az Alaptörvénnyel foglalkozó szakirodalomban ugyanakkor nem ritkán olvasható az a kijelentés is, miszerint Magyarországon 2011-ben „új Alaptörvényt” fogadtak el. Ez a megállapítás azonban nem pontos. A parlament ugyanis nem fogadhatott el új Alaptörvényt, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, mert hazánk az Alaptörvény elfogadását megelőzően Alkotmánnyal, nem pedig nagy kezdőbetűs Alaptörvénnyel rendelkezett. Azaz nem egy régi Alaptörvényt váltott fel az új Alaptörvény. A magyar törvényhozás 2011-ben – helyesen – új alaptörvényt, vagy másképp kifejezve, Alaptörvényt fogadott el.

„Alaptörvényünk jogrendünk alapja”

Amíg a *Nemzeti hitvallás* a jogrend alapjaként identifikálja az Alaptörvényt, addig az R) cikk (1) bekezdése azt nyilváníti ki, hogy az Alaptörvény „Magyarország jogrendszerének alapja”. A jogrend fogalma természetesen nem esik egybe a *jogrendszer* fogalmá-

¹³ POKOL 2011, 54.

¹⁴ TÉGLÁSI 2011, 174.

¹⁵ Fröhlich Johanna már az Alaptörvény elfogadása előtt rámutatott arra, hogy a történeti alkotmány sarkalatos törvény fogalma nem azonos az Alaptörvény javaslatában szereplő sarkalatos törvény fogalmával. FRÖHLICH 2011, 63.

¹⁶ Joó 1908, 248.

val, bár Szigeti Péter arra mutatott rá, hogy a „hétköznapi” szóhasználatban a jogrendszer és a jogrend fogalmát egymás szinonimáiként is használják.¹⁷

A jogrendszer Szilágyi Péter megfogalmazása szerint egy adott állam érvényes jogi normáinak és az ahhoz kapcsolódó egyéb jogi előírásoknak – jogelveinek, célmeghatározásainak – a rendezett összességét jelenti.¹⁸ A jogrend fogalma ugyanakkor – vélekedett – a leggyakrabban használt jelentése szerint a jogi rendezettség állapotát fejezi ki egyrésről az anarchiával, másrészt viszont a magasabb rendű értékeket is megjelenítő törvényességgel szemben.¹⁹ Szigeti Péter a jogrend fogalmával kapcsolatban Roscoe Pound nyomán arra is felhívta a figyelmet, hogy a jogrendhez nemcsak a jogszabályok, hanem az egyedi jogi döntések (a bírósági ítéletek és a hatósági határozatok), valamint a jogász érvelések és a jogelvek is hozzátartoznak. Ennél fogva a jogrend közel kerül a jogrendszer terjedelmi fogalmához, de annál tagoltabb és artikuláltabb.²⁰ A jogrend fogalmához vihet közelebb a 20. század egyik legjelentősebb jogpozitivist gondolkodója, Hans Kelsen alpnormakoncepciója. Kelsen felfogása szerint a normák abban az esetben alkotnak rendszert, ha érvényességük egyetlen normára „mint az érvényesség végső alapjára” vezethető vissza.²¹ Ebből következően arra a kérdésre kell választ találni, hogy miként vezethetők vissza a normák az alpnormára, továbbá mi az alpnorma státusza, és miként konstituálódik maga az alpnorma.²² Kelsen következtetése szerint egy meghatározott jogrend érvényessége az alkotmány (mint alpnorma) felhatalmazásán alapul.²³ Ebben a megközelítésben tehát Magyarország Alaptörvénye azzal az igénnyel léphet fel, hogy a kelsen értelemben vett alpnormaként a jogi rendezettség fogalmával megegyező jogrend alapját jelentse. Szájer József ugyanakkor az Alaptörvény, általa „östervezetnek” nevezett, 2011 februárjára datált fogalmazványában a következőket rögzítette a *Nemzeti hitvallásban*: „Egyetértünk abban, hogy az Alkotmány Magyarország legfontosabb dokumentuma, jogrendünk alapja, nemcsak jogszabály, hanem olyan élő keret, amely kifejezi a nemzet akarátát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk, hogy Alkotmányunk szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjainak nemzedékei között.”²⁴ Vagyis az Alkotmány – későbbi nevén Alaptörvény – ekkor még nemcsak élő keretként, hanem jogszabályként is a jogrend alapját jelentette. Az Alaptörvény *Nemzeti hitvallása* már nem hivatkozik az Alaptörvény jogszabályjellegére, csupán annak rögzítésére szorítkozott, hogy az Alaptörvényt a jogrend alapjának tekintse. A fenti értelemben vett jogrend alapjaként az Alaptörvény fogalma és funkciója csakis a kartális alkotmányok fogalmával és funkciójával azonosítható, hiszen másként aligha tölthetné be az Alaptörvény a jogforrási hierarchia csúcsán az alpnorma funkcióját. Ugyanerre a kézenfekvő következtetésre juthatunk, ha az R) cikk (1) bekezdését idézzük fel, miszerint az Alaptörvény „Magyarország jogrendszerének alapja”. Mindebből az az ismételt következtetés vonható le, hogy az Alaptörvény fogalma és funkciója továbbra sem hozható összhangba a történeti alkotmány konstrukciójával.

¹⁷ SZIGETI 2008, 233.

¹⁸ SZILÁGYI 2011, 361.

¹⁹ SZILÁGYI 2011, 362.

²⁰ SZIGETI 2008, 233.

²¹ Idézi: SZIGETI–TAKÁCS 2008, 161.

²² SZIGETI–TAKÁCS 2008, 161.

²³ SZIGETI–TAKÁCS 2008, 162.

²⁴ SZÁJER 2014, 706.

Az Alaptörvény a jogrend alapjaként, illetve a jogrendszer alapjaként igencsak hasonló alkotmányos funkciót tölt be. Az Alkotmánybíróság a 45/2012. (XII. 29.) AB határozat indokolásában ezzel összefüggésben egyenesen párhuzamba is állította a *Nemzeti hitvallás* vonatkozó mondatát az R) cikk (2) bekezdésében foglaltakkal: „Az Alaptörvény preambuluma rögzíti, hogy az Alaptörvény a jogrend alapja. Az R) cikk (1) bekezdése kimondja azt, hogy az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja. Az R) cikk (2) bekezdése alapján az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek. Az Alaptörvény posztambuluma értelmében az Országgyűlés 2010. április 25-én megválasztott képviselői – élve alkotmányozó hatalmukkal – Magyarország első egységes Alaptörvényét alkották meg. Az Alaptörvény idézett rendelkezéseiből tehát megállapítható, hogy a jogrend és a jogrendszer alapja az egységes Alaptörvény, amely a jogforrási hierarchia csúcsán helyezkedik el, amellyel egyetlen más jogszabály sem lehet ellentétes, s amelynek a rendelkezései mindenkire kötelezőek.”

A „szerződéstől” a „szövetségig”

A *Nemzeti hitvallás* nagyon emelkedett, mondhatni transzcendens módon határozza meg az Alaptörvényt, hiszen a múlt, a jelen és a jövő magyarjai közötti szövetséggént definiálja azt. Ahogyan korábban már volt róla szó, a bibliai – azaz vallásos – szövegekre hajazó *szövetség* kifejezés²⁵ egyébként csak a negyedik Alaptörvény-módosítás során került be a preambulum szövegébe. Korábban a modern alkotmányosság megalapozásában fontos szerepet játszó korai szerződéselméletekre utaló szerződés kifejezés szerepelt a *Nemzeti hitvallásban*, amely valamivel jobban illeszkedett a mai konstitucionalizmus fogalomtárába.

A társadalmi szerződéselméletek aranykora a 17. és 18. századra esik. Kiindulópontjuk a társadalmat és az állam kialakulását megelőzően létező természeti állapot feltételezése volt. A bizonytalan körülmények és a kiszolgáltatottság arra indította az embereket, hogy egy társulási szerződéssel önként létrehozzák a szervezett társadalmat, illetőleg az államot, a biztonság érdekében lemondva természetes jogaikról vagy azok egy részéről. A társadalom tagjai által kötött társadalmi szerződés gondolata később a liberális politikai ideológiák egyik sarokköve lett. Egyes szerződéselméletek szerint a társadalom köti meg szerződését az uralkodóval, azaz a kormánnyal. Ilyenkor a nép engedelmességet fogad, az uralkodó pedig jó kormányzást és biztonságot ígér. Amennyiben ez utóbbit az uralkodó nem tartja be, akkor megszegi a szerződést, és a nép elmozdíthatja. Ezen szerződés-, illetve alávetési elméletek nagyhatású képviselői közé Thomas Hobbes (1588–1679), Hugo Grotius (1583–1645), John Locke (1632–1704) és Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) tartoztak. Rousseau 1762-ben tette közzé *A társadalmi szerződésről* című művét.²⁶ A legújabb magyar politikatörténetben a Kádár-rendszer alatti demokratikus ellenzék három tagja, Kis János, Kőszeg Ferenc és Solt Ottilia 1987-ben, azaz a rendszerváltás előestéjén írták meg a *Társadalmi szerződés, avagy a politikai kibontakozás feltételei* című nagyhatású írást, amelyben a rendszerváltás békés forradalmát igyekeztek felvázolni, amelynek egyik

²⁵ Közismert, hogy a kereszténység Szentírása, a *Biblia* két nagy részből áll: az *Ószövetségből* (*Ótestamentum*) és az *Újszövetségből* (*Újtestamentum*). A *szövetség* kifejezés itt arra a „szerződésre” is utalhat, amelyet az ókori zsidó hagyomány szerint az Isten kötött a kiválasztott népével, a zsidósággal.

²⁶ Ezekről az elméletekről lásd összefoglalóan: PACZOLAY (s. a.).

alapvető feltétele az akkori vezető, Kádár János távozása volt. Nyilván ez nem egy elméleti írás volt, hanem tulajdonképpen egy elemzés és a politikai cselekvési program felvázolása.

Az új alkotmányok, illetve alaptörvények, azaz együttesen a kiinduló és alapvető jogi normák rendszerint egy-egy politikai közösség fordulópontján születnek meg, amikor véget ér az egyik markáns korszak, és kezdődik egy másik jellemző időszak. Ezek a fordulópontok sokszor forradalomhoz, katonai vereséghez vagy mély gazdasági, társadalmi és politikai válsághoz, illetve erkölcsi megrendüléshez kapcsolódnak. Ilyenkor az érintett politikai közösség újragondolja jövőjét, és úgy mond – deáki fordulattal élve – újragombolja a mellényét. Képletesen szólva azt lehet mondani, hogy ilyen körülmények között egyfajta új elképzelt társadalmi szerződés jön létre a társadalom tagjai között. Ebből a gondolatmenetből kiindulva a jelenlegi Alaptörvény is ilyen „szerződésnek” tekinthető, amelyet azonban nem az Isten és a magyarok kötöttek egymással, hanem a magyarok transzcendentális, generációkon átívelő közössége. Az alkotmányozó mintha ezzel a megfogalmazással egyrészt ki akarta volna fejezni a magyarok közösségének ősi jellegét, másrészt pedig el akarta volna helyezni az Alaptörvényt a múlt és a jövő viszonyai között.

Visszatérve az Alaptörvény negyedik módosítását követően bevezetett szakrálisabb jellegű megfogalmazáshoz, megállapítható, hogy a szövetség kifejezés a társadalmi vagy társadalmi-politikai szerződés szinonimájaként is értelmezhető, csak éppen nem abban az áhitattal átítatott vallási kontextusban, amelynek formai elérésére az alkotmányozó a saját negyedik önkorrekciója során annyira törekedett. Abban ugyanis a szövetség nem az emberek közötti társadalmi szerződést jelentette, hanem az Isten és az emberek közötti megállapodást. A kora újkortól kezdve divatos és különösen a felvilágosodás idején népszerű társadalmi szerződéselméletek azonban nem voltak ennyire merészek, illetve nagyravágók, és megelégedtek azzal, hogy csak az emberek közötti megállapodásra törekedjenek. A 2011-es magyar alkotmányozó sem gondolt a Mindenható és az emberek közötti szerződéses jellegű szövetségre, hanem csak a múlt, a jelen és a jövő magyarjai közötti szerződésre. Ez ugyan imponáló, de azért mégiscsak kevésbé ambiciózus és, ha az időben nem is, de a térben mindenképpen limitáltabb vállalkozás, mint az előző bekezdésben említett univerzális jellegű, magasabb szintű és jóval transzcendentálisabb szövetségekötés.

Egy szempontból talán mégis helyénvalóbbnak tűnhetett volna az alkotmányozóknak a szövetség kifejezés használata, mint a szerződésé. Szövetség ugyanis kevésbé konkrét tartalommal is megköthető, és jobban épít a bizalomra, mint a garanciákra. A szövetségben mindig több az emóció, mint a szerződésben. A pozitív emóció pedig a szerződésnél is erősebb kötőerőként funkcionálhat.

Ugyanakkor azáltal, hogy az alkotmányozó a korábbi, a mostani és a jövő nemzedékek között megkötött szövetséggént aposztrofálta az Alaptörvényt, mégiscsak nagyon konkrét és mondhatni kötelező tartalmat adott ennek az aktusnak. Ha a megalkotott *Nemzeti hitvallásbeli* rendelkezéseket őszinte megnyilatkozásnak és nemcsak archaikus szófordulatokban gazdag, de alapvetően díszítő jellegű kiegészítésnek vesszük, felmerül egy lényeges kérdés: honnan vette a jogalkotó a bátorságot a korábbi, azaz az élők sorából már távozott régi magyarok nevében való megszólaláshoz? Noha a korábban élők akaratát azok ismert cselekedetei nyomán némi eséllyel ki lehet következtetni, a probléma sokkal inkább az, hogy az élők sorából az előző évezredben eltávozott magyarok olyan tarka sokaságot képviseltek, amelynek akaratát szinte képtelenség megállapítani. A jövő nemzedékek magyarjaival azért némileg más a helyzet, mert az életükre és felfogásukra az Alaptörvény

nagy valószínűséggel kihatással lesz. Igaz, nekik a már távozottakkal szemben később még módjukban állhat változtatni ezen a szövetségen. De csak abban az esetben, ha a 2011-es alkotmányozó nem úgy tekintett a most elemzett rendelkezésre, mint egy bújtatott örökkévalósági klauzulára. Ilyen klauzulák itt-ott felbukkannak a második világháború utáni alkotmányokban.²⁷ E klauzuláknak azonban rendszerint konkrét célja volt és van, mégpedig az, hogy megakadályozza a demokratikus jogállam és köztársaság lényeges elemeinek megsértését a fennálló alkotmány leírt szövegének kiforgatásával. Azt viszont, hogy a magyar alkotmányozó a legutóbbi alkotmányozás során nem erre gondolt, az elemzett rendelkezés folytatása jelzi, amely élő keretként definiálja az Alaptörvényt. Az élő keret pedig fejlődhet, változhat, illetve módosulhat, amire tulajdonképpen az 1945 előtti történeti alkotmány lehetett volna nagyon jó példa. Az Alaptörvény a preambulumban azonban nem a történeti alkotmányra utal, hanem önmagára. Ez azért érdekes, mert az alkotmányozás során megfogalmazott indokolás az Alaptörvényt egy nagyobb egység, azaz a történeti alkotmány konstrukciójának részeként határozza meg. Ténykérdés, hogy az indokolás sehol sem számít normatív erejűnek, és legfeljebb a történeti értelmezés során nyújthat némi támpontot, ami azonban az adott esetben és a szöveg jelenlegi koherenciája, illetve következetessége mellett nem nagyon valószínű.

Az Alaptörvényben rögzített szövetség alanyai tehát a különböző időbeli síkokhoz, illetve nemzedékekhez tartozó magyarok. A generációkon átívelő szerződés vagy szövetség a magyarok között azonban a fentieknél egy konkrétabb dilemmát, illetve problémát is felvet: kiket is kell pontosan érteni a *magyarok* fogalma alatt? A preambulum szövege ugyan többször nekifutott az alkotmányozó politikai közösség meghatározása problémájának, de – ahogyan az kiderül egy másik kommentárfejezetből – nem volt igazán osztatlan a siker. A *magyarok* kifejezés az Alaptörvényben ebben a formában csak ritkán fordul elő. Egyrészt a most elemzett hitvallási mondatban, másrészt a *magyar emberek* szófordulat felbukkan a *Nemzeti hitvallás* azon mondatában, amelyben a nagyszerű szellemi alkotások iránti büszkeségről esik szó, harmadrészt pedig előfordul a nemzeti felelősségi klauzulaként megfogalmazott *Alapvetés* D) cikkében, de ott csak a határon túli magyarokról esik szó. A magyar alkotmányjogi terminológia – szemben például a hatályos spanyol vagy svájci alkotmányokkal – soha nem használta a *magyarok* kifejezést a *magyar állampolgárok* szinonimájaként. Az értelmezés során azért itt csak a hagyományos – azaz hétköznapi – jelentéstartalomra lehet gondolni, amely a *magyarok* kifejezés alatt Magyarországon a *magyar nemzetiségű személyeket* érti. Ennél az értelmezésnél viszont a magyar alkotmányos szövetségből ténylegesen kimaradnak a nemzetiségek, pedig az alkotmányozó a nemzetiségeket két alkalommal is államalkotó tényezőnek deklarálta: először a preambulumban, másodszor pedig a *Szabadság és felelősség* rész XXIX. cikkében. A generációkon átívelő alkotmányos szövetségből tehát valószínűleg nem szándékosan estek ki, hanem az Alaptörvény bőbeszédűsége és egyfajta tartalmi következetlensége miatt.

²⁷ Lásd például az 1949. évi német alaptörvényt, az 1991. évi román és 1993. évi cseh alkotmányt.

„Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk”

A *Nemzeti hitvallás* alábbiakban értelmezendő mondata tulajdonképpen a hatályos magyar Alaptörvény önmeghatározásának a második részét jelenti, hiszen a teljes mondat az előző mondat kulcsfogalmát, azaz az *Alaptörvény* kifejezést értelmezi és konkretizálja. Az előző mondathoz hasonlóan ez a mondat is több olyan fogalmat tartalmaz, amelyekre találhatunk ugyan utalásokat a jogtörténetben, de ebben a formában és tartalomban mindenképp újak. Tipikusan ilyen a mondat egyik központi definíciója, miszerint az Alaptörvény tulajdonképpen egy élő keretnek tekintendő. Ez a meghatározás egyrészt utalhat az Alaptörvény viszonylagos rugalmasságára, hiszen relatíve könnyen fogadható el vagy módosítható, ugyanis elegendő hozzá az összes országgyűlési képviselő kétharmadának a szavazata. A módosításhoz ezenkívül nem fűződik különleges eljárási procedúra, sem népszavazási megerősítés, nem feltétel az sem, hogy a soron következő országgyűlés is elfogadja. Másfelől viszont ez a megfogalmazás emlékeztet a régi magyar közjog történetialkotmány-felfogására. Egyed István, a korszak jogtudományának egyik neves képviselője 1943-ban megjelenő összefoglaló munkájában a következőképpen ragadta meg ezt a kérdést: „A magyar állam alkotmánya nem írott, hanem történeti alkotmány. Ez azt jelenti, hogy alkotmányunk tételei sohasem voltak egységes, áttekinthető alkotmánytörvénybe foglalva [...]. A történeti alkotmány tételei nagyrészt nem is törvényhozási úton, hanem formátlanul jöttek létre, csak szokásjogi alapon alakultak ki és nemzedékről-nemzedékre szállva szent hagyományként maradtak tiszteltben. De alkotmányunk törvénybe foglalt tételei is különböző időkben keletkeztek és el vannak szórva ezeréves törvénytárunk különböző lapjain (1222, 1608, 1790, 1848 stb.) E részben törvénybe sem foglalt, részben különböző törvényekben szétosztottan jelentkező tételek teszik a magyar alkotmányt... E hátránnyal szemben a történeti alkotmány azzal a felmérhetetlen nagy előnnyel rendelkezik, hogy valóban a nemzet közmegegyezését tükrözi [...] A történeti alkotmány a legteljesebb összhangot valósítja meg az élet és jog, a nemzeti közfelfogás és az állam berendezése között. Az írott jog a történeti alkotmányú államban rendszerint csak a nemzeti közmegegyezést kifejező szokásjog megszövegezése; ha pedig ezen túlmenne, tartós érvényét csak a nemzeti közmegegyezés helyeslése biztosíthatja. Így lesz a szokásból törvény, a törvényből ismét szokás. A történeti alkotmány nemzete mintegy állandó népszavazást tart alkotmányának tételei felett: az elavult tételeket elejti, a meg nem felelőket kiküszöböli, a beválót fejleszti, kiépíti [...] A történeti alkotmány sokkal rugalmasabb, semmint hogy az még nagyobb szélviharban is kártyavárként összeomoljon; a történeti alkotmány ugyanis a nemzeti közmegegyezésből nőtt ki. Az írott alkotmány mesterséges alkotás révén, ahhoz a nemzet kevésbé ragaszkodik. Azonkívül a kartális alkotmányt az írott szavak betűje és a zárt szerkezet merevvé is teszi; kisebb reformnál is sokszor a már szakaszok egész sorát kell kiküszöbölni és újakkal pótolni; ez az eljárás azonban ellentéteket vagy legalább is értelmezési nehézségeket okoz és az egységes szerkezetet könnyen felboríthatja. A történeti alkotmány reformtörvényét az idők folyamán a nemzeti közmegegyezés illeszti be az alkotmány többi rendelkezései közé és azokkal egységes szelleművé teszi; a hozzáépítés rövidesen szerves alkatrész lesz, mint ahogy egységes képet kap a dóm, amelyen egy szellemtől áthatottan nemzedékek dolgoztak.”²⁸ Ez a szemelvény

²⁸ EGYED 2016, 42–45.

is jól érzékelteti, hogy az *élő keret* fordulat inkább egy történeti típusú, organikusnak is mondható alkotmány leírására lehetne alkalmas, mintsem az írott alkotmány (Alaptörvény) megjelölésére. A *Nemzeti hitvallás* most elemzett mondatában viszont e jellemzést csak az utóbbival kapcsolták össze. A történeti alkotmány ugyanis – a teljes preambulum szellemiségéhez és terminológiájához képest némileg meglepő módon – kimaradt az Alaptörvény öndefiniációs rendelkezéseiből. Tény azonban, hogy az Alaptörvény több ponton is „becsatornáztá” a történeti alkotmányt saját rendszerébe, akár szimbolikus szinten (lásd a preambulomot), akár a *történeti alkotmány vívmányai* kifejezés alatt az alkotmányértelmezést elősegítő (?) jelleggel a normatív részben [*Alapvetés R*] cikk].

Az *élő keret* fordulat használatával a *Nemzeti hitvallásban* az alkotmányozó mintha ellensúlyozni akarta volna a generációkon átívelő, némileg szakralizált és a transzcendencia irányába mutató „szövetség” jellegéből fakadó merevséget. Pontosabban ezt a szövetséget próbálta rugalmasabbá, a folyamatosan változó modern kor kihívásaihoz hozzáigazíthatóvá tenni. A *keret* kifejezés használata pedig mintha oldaná a hatályos magyar alkotmányos rendszer határait.

A mondat másik kulcsfontosságú kifejezése a *nemzet akarata*. Az értelmezés ismételt beleütközik a magyar Alaptörvény etnicizáló (azaz a kulturális-nyelvi irányban elmozduló) nemzetfogalmába és megfogalmazási következetlenségeibe. Az alkotmányozó ugyanis sokat tett annak érdekében, hogy a *nemzet* kifejezés alatt ne az állami politikai közösségként felfogott politikai nemzetet lehessen érteni, pedig az alkotmányozás során éppen erre lenne szükség, hiszen az Alaptörvény elfogadása nemcsak a magyarok, hanem a sokszínű magyar politikai közösség ügye. Ilyen fogalmat a *Nemzeti hitvallás* ismer, sőt, éppen ez a dokumentum az, amely a magyar közjogban először használja hivatalosan ilyen magas szinten. De ezzel tulajdonképpen még jobban megzavarta a helyzetet. Amennyiben ugyanis a Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők és a magyar politikai közösség részei (a preambulum szövege éppen ezt állítja), akkor már tényleg nincs szükség arra, hogy a *nemzet* kifejezést politikai értelemben is használjuk. Mindennek ellenére az Alaptörvény még mindig tartalmaz két rendelkezést, amelyek a politikai nemzetfogalom használatára emlékeztetik az elemzőket – a *Magyar Nemzeti Bank* elnevezést és annak a deklarálását, hogy a köztársasági elnök a nemzet egységét testesíti meg. Ez a két utolsó fogódzó, amely segíteni tud akkor, amikor politikai vagy állami jelleget kívánnak kölcsönözni a *nemzet* kifejezésnek a hatályos magyar Alaptörvény kontextusában. Az összes többi megfogalmazás – és nincs belőlük kevés – viszont az ellenkező irányban hat.

Felhasznált irodalom

- CHRONOWSKI Nóra (2015): Alaptörvény és etnicitás – avagy az alkotmányozás viharaiában részekre szakadt nemzetünk. *Állam- és Jogtudomány*, 56. évf. 1. sz. 3–19.
- EGYED István (1927): Alaptörvények a magyar alkotmányjogban. *Magyar Jogi Szemle*, 1927. október. 313–318.
- EGYED István (2016): *A mi alkotmányunk*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- FERDINANDY Geyza (1902): *Magyarország közjoga. Alkotmányjog*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia.

- FRÖHLICH Johanna (2011): Önértelmezési kérdések az új Alkotmány javaslatában. In KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András szerk.: *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Tanulmánykötet az Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága által 2011. április 8-án azonos címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadások alapján*. Budapest, Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága. 58–66.
- HALÁSZ Iván (2013): Nép–nemzet–nemzetiség. In CSERNY Ákos szerk.: *Alkotmányjog*. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó. 143–157.
- JAKAB András (2011): *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következménye*. Budapest, HVG-Orac.
- Joó Gyula (1908): *A magyar törvény fogalma és jogi természete jogtörténeti és összehasonlító alapon. Első részlet*. Kecskemét, Sziládi László Könyvnyomdája.
- MAJTÉNYI Balázs (2014): Alaptörvény a nemzet akaratából. *Állam- és Jogtudomány*, 55. évf. 1. sz. 77–96.
- PACZOLAY Péter (s. a.): A legfőbb hatalom eredete. Újkori államelméletek. *Rubiconline*. Elérhető: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/ujkori_allamelmeletek_a_legfobb_hatalom eredete (A letöltés dátuma: 2019. 01. 23.)
- PETRÉTEI József (2013): *Magyarország alkotmányjoga I. Alapvetés, alkotmányos intézmények*. Pécs, Kodifikátor Alapítvány.
- POKOL Béla (2011): Alkotmánytervezet – elismerés és kritika. In KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András szerk.: *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Tanulmánykötet az Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága által 2011. április 8-án azonos címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadások alapján*. Budapest, Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága. 53–57.
- SZÁJER József (2014): Magyarország Alaptörvényéről az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. In SZÁJER József: *Szabad Magyarország, szabad Európa. Újabb tizenöt év. Beszédok, írások, dokumentumok 1998–2013*. Budapest, magánkiadás. 820–834.
- SZENTE Zoltán (2011): A historizáló alkotmányozás problémái. A történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 4. évf. 3. sz. 1–13.
- SZIGETI Péter (2008): *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota 1989–2006*. Budapest, Akadémiai.
- SZIGETI Péter – TAKÁCS Péter (2008): *A jogállamiság jogelmélete*. Budapest, Napvilág.
- SZILÁGYI Péter (2011): *Jogi alaptan*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Budapest, ELTE Eötvös.
- TÉGLÁSI András (2011): Az új Alaptörvény a XXI. századi Európában. In KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András szerk.: *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Tanulmánykötet az Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága által 2011. április 8-án azonos címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadások alapján*. Budapest, Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága. 172–231.